

τὰ περ ὧν καὶ ἐγένετο¹:

TEMISTOKLIS HERODOTO ISTORIJOJE

Nijolė Juchnevičienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros docentė

Herodoto *Istorija* – pirmasis išlikęs veikalas, kuriame siekta ne tik išsamiai aprašyti graikų karus su persais, bet ir užfiksuoti juose dalyvavusių politikų biografijas². Nors Herodoto istoriosofinė koncepcija yra iš esmės religinė, joje pirmą kartą atkreipiamas dėmesys į individo reikšmę istorijoje, todėl įvykiai vaizduojami dažniausiai per jų svarbiausių dalyvių veiklą³, būtent asmenybės nulemia vienokią ar kitokią įvykių baigtį. Pagrindinis Herodoto informacijos apie šiuos karus ir ypač apie juose dalyvavu-

sius graikų politikus šaltinis buvo žodinė tradicija, kartais autentiška, tačiau dažniausiai jau virtusi legenda⁴.

Viena iš mįslingiausių karų su persais laikotarpio istorinė figūra – Temistoklis. Jo veikla ir politinė karjera to meto ir vėlesniuose šaltiniuose vertinama labai priešaringai, nuo kaltinimo išdavyste ir griežto pasmerkimo iki heroizavimo ir išaukštinimo⁵. Tokia antikinės tradicijos apie Temistoklį situacija dabartinių tyrėjų yra apibendrinta kaip *Temistoklio mitas*

¹ *Taip iš tikrųjų ir atsitiko* (Hdt. VIII. 109, 5; vertimas autorės).

² Fowler, 1996, 80–81. Herodoto priklausomybė nuo kitų istorikų (legendinio Dionisijo iš Mileto, Charono iš Lampsako ar Helaniko iš Mitilenės ir kitų) yra dažnai diskutuojama, bet sunkiai įrodoma (Hornblower, 2004, 15–16; Fehling, 1989; Lateiner, 1989; Gould, 1989, 40, kt.). Hekatajo ar kitų logografų bei keliautojų užrašų įtaką neginčijamai galima įrodyti tik kai kurioms geografinėms ar etnografinėms *Istorijos* dalims (West, 1991; Dovatur, 1957, 46–65). Tai netiesiogiai patvirtina ir Herodoto *Istorijos* įžanga ([...] *kad ilgainiui nebūtų užmiršti dideli įvykiai ir kad didingi bei nuostabūs ne tik helėnų, bet ir barbarų žygdarbiai būtų išgarsinti* [...]); J. Dumčiaus vertimas). Herodoto pasakojime gyvos folklorinio pasakojimo stilistinės ypatybės (Evans, 1991, 118; Lang, 1984, 4–6, 19, 69; Aly, 1921, kt.). Apie galimus Herodoto informatorius ir kilmingų šeimų žodinę tradiciją žr. Wells, 1923, 89–107, kt.; Thomas, 1989, ypač 2-ą skyrių.

³ Gentili, Cerri, 1988, 61; Momigliano, 1974, 6. Herodoto istorijos suvokimą G. Lachenaud'as vadina antropocentrišku (Lachenaud, 1978, 667).

⁴ Jau Herodoto pasakojime apie graikų mūšius su persais matomas istorijos virsmas legenda (Cartledge, 2007, 156–175). Šie graikų, ir ne vien jų, pasaulį sukrėtę įvykiai bei jų dalyviai neišvengiamai tapo ir to meto bei vėlesnių laikų literatūros kūrinių – Frinicho *Finikietės*, Mileto *užėmimas*, Aischilo *Persai*, Simonido epigramos (6. 2. 1; 50. 1; 197. 1; 7. 248. 1; 249. 1; 250. 1; 251. 1 ir kt.; anot Plutarcho, Simonidas tuo metu buvo Temistoklio draugas; Plut. *Them.* 5), Timokreonto eiliuota invektyva prieš Temistoklį (*PMG 727*; smulkiau apie ją žr. Robertson, 1980, 61–78; McMullin, 2001, 55–67), Aristofano *Raiteliai* (smulkiau žr. O' Neill, 1942, 425–427; Ure, 1923, 64; Anderson, 1989, 10–16) – ir liaudyje paplitusių pasakojimų bei anekdotų tema, davusi peno politiniams pamfletams ir paskviliams, pvz., Stesimbrotto iš Taso *Apie Miltiadą, Temistoklį, Periklį* (smulkiau žr. Gruen, 1970, 91–98).

⁵ Plg. Aischilo *Persai*, 355 seqq; Timokreontas (*PMG 727*); *Thuc.* I. 128–138; Stesimbrotto *Apie Temistoklį, Tukididą ir Periklį*, *Diod.* XI. 54–59 (tikriausiai atpasakojo Eforą; Westlake, 1977, 106); Plutarcho *Temistoklio gyvenimas*; Kornelijaus Nepoto *Temistoklis* (remiasi Tukidido *Istorija*; Gardner, 1898, 21).

arba *Temistoklio saga*⁶. Jos ištakos – pirmieji didieji graikų istoriografijos veikalai – Herodoto *Istorija* ir Tukidido *Peloponeso karo istorija*, iš kurių antrasis papildoma pirmąjį. Herodoto *Istorijoje* apie Temistoklį pasakojama tik tiek, kiek jo veikla yra susijusi su įvykiais prie Artemisijo ir Salamino. O Tukididas papasakoja tik tai, apie ką Herodotas, trumpai užsiminęs, kad *taip iš tikrųjų ir atsitiko*, nutylėjo, t. y. apie tolesnį Temistoklio likimą.

Tukidido *Istorijoje* pretekstas papasakoti apie tai, kas iš tikrųjų Temistokliui atsitiko (*Thuc. I. 135–138*), – išdavyste apkaltinto Pausanijo tragiška gyvenimo pabaiga (*Thuc. I. 133–134*). Iš Tukidido pasakojimo aišku, kad kaltinimai išdavyste Temistokliui buvo prasimanyti spartiečių, bijojusių dėl išmintingos Temistoklio politikos sustiprėjusių Atėnų (*Thuc. I. 135*⁷). Temistoklis, iš anksto sužinojęs apie įsakymą jį suimti (*Thuc. I. 136.1*), iš Peloponeso pabėgo į Kerkirą, o kai kerkiriečiai išsigando savo sprendimo priglauti Temistoklį politinių padarinių, iš ten nuvyko pas molosų karalių Admetą ir, nors šis buvo Temistoklio priešas, gudrybe bei įtikinėjimu pelnė jo palankumą ir gavo prieglobstį pas jį (*Thuc. I. 136.3–137.1*).

⁶ R. J. Lenardon, *The Saga of Themistocles*, 1978. Panašiai Holladay, 1987, 186; Gardner, 1898, 21–23.

⁷ οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ὡς καὶ τοῦ θεοῦ ἄγος κρῖναντος, ἀντεπέταξαν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐλαύνειν αὐτό. Τοῦ δὲ μηδισμού τοῦ Πausανίου οἱ Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις πέμψαντες παρὰ τοὺς Ἀθηναίους ξυνηπιτώντο καὶ τὸν Θεμιστοκλέα, ὡς ἠύρισκον ἐκ τῶν περὶ Πausανίαν ἐλέγχων, ἠξίουσαν τε τοῖς αὐτοῖς κολάζεσθαι αὐτόν. οἱ δὲ πεισθέντες (ἔτυχε γὰρ ὠστρακισμένος καὶ ἔχων διαίταν μὲν ἐν Ἀργεῖ, ἐπιφοιτῶν δὲ καὶ ἐς τὴν ἄλλην Πελοπόννησον) πέμπουσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐτοίμων ὄντων ξυνδιώκειν ἄνδρας οἷς εἰρητο ἄγειν ὅπου ἂν περιτύχωσιν.

Tačiau netrukus, atėniečiams reikalaujant jį išduoti, norėdamas išvengti mirties (*Thuc. I. 136.5*: τὸ σῶμα σῶζεσθαι) ir nerasdamas kitos išeities, Temistoklis nutarė vykti į Persiją ir prašyti persų karaliaus malonės. Patyręs daug pavojų, tačiau savo sumanumo ir netradicinių sprendimų dėka likęs gyvas, jis atvyko pas Artakserksą, kurio valdose gyveno viskuo aprūpintas ir įgijo didžiulę įtaką (μέγας καὶ ὅσος οὐδεὶς πω Ἑλλήνων), tiek dėl savo ankstesnių nuopelnų⁸, tiek dėl kurstomos vilties užkariauti Graikiją (τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐλπίδα), bet daugiausia dėl to, kad įrodė esąs nuovokus (ξυνετός) (*Thuc. I. 138*). Tarsi karaliaus nuomonės patvirtinimą Tukididas įterpia garsiųjų Temistoklio tiesioginį apibūdinimą, – pirmąjį Vakarų literatūros istorijoje analitinį psichologinį etiudą⁹, kuriame išsamiai aprašomi pagrindiniai Temistoklio asmenybės bruožai: įgimtas

⁸ [...] διὰ τε τὴν προϋπάρχουσαν ἀξίωσιν. Tikėtina, kad Tukididas turi galvoje Temistoklio gudrybes – karaliui Kserksui perduotą raginimą apsupti graikus prie Salamino ir žinią, kad graikai ketiną sudėginti per Helespontą nutiestus tiltus; šie motyvai išdėstyti ir Temistoklio laiške Artakserksui (*Thuc. I. 137, 4*). Ekskurse apie Pausaniją ir Temistoklį cituojami trys asmeniniai laišakai (I. 128.7 – Pausanijas Kserksui, 129.3 – Kserksas Pausanijui ir 137.4 – Temistoklis Artakserksui) vienu laikomi autentiškais, kitų – fiktyviais (žr. Westlake, 1977, 102).

⁹ *Thuc. I.138.3*: Ἦν γὰρ ὁ Θεμιστοκλῆς βεβαιότατα δὴ φύσεως ἰσχὺν δηλώσας καὶ διαφερόντως τι ἐς αὐτὸ μᾶλλον ἐτέρου ἄξιος θαυμάσαι οἰκεία γὰρ ξυνέσει καὶ οὔτε προμαθῶν ἐς αὐτὴν οὐδὲν οὐτ' ἐπιμαθῶν, τῶν τε παραχρημα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κρᾶτιστος γνῶμων καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλείστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής· καὶ ἃ μὲν μετὰ χεῖρας ἔχοι, καὶ ἐξηγήσασθαι οἷός τε, ἂν δ' ἄπειρος εἴη, κρῖναι ἰκανῶς οὐκ ἀπήλλακτο· τό τε ἄμεινον ἢ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα. καὶ τὸ ξύμπαν εἰπεῖν φύσεως μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχυτήτι κρᾶτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα ἐγένετο.

nuovokumas ir įžvalgus protas (οἰκεία ξύνεσις), stebėtinas (ἄξιος θαυμάσαι) gebėjimas greitai (δί' ἐλαχίστης βουλής) priimti geriausią konkrečiomis aplinkybėmis sprendimą (κράτιστος γνώμων), numatyti, kaip gali susiklostyti įvykiai (τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής) ir iš anksto geriausiai nuspėti tolimai ateičiai skirtus būsimus teigiamus ir neigiamus priimtų sprendimų padarinius (τό τε ἄμεινον ἢ χειρόν ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα). Tukididas priskiria Temistokliui pirmiausia išskirtinius intelektualinius gebėjimus, kuriuos jis manė esant svarbiausiu kiekvieno didžio politiko bruožu ir kurių pasigedo savo laikmečio realybėje¹⁰.

Tukididas pirmasis iš istorikų papasakojo apie Temistoklio gyvenimo pabaigą. Jis atmeta populiarią versiją, kad Temistoklis nusinuodijo, kai buvo verčiamas išpildyti savo pažadą karaliui, ir tvirtina, kad Temistoklis mirė dėl ligos¹¹;

¹⁰ Temistoklio charakteristika stiliškai ir leksiškai išsiskiria iš viso ekskurso apie Temistoklį, ji neabejotinai sukurta paties Tukidido, o kitų ekskurso dalių stilius ir leksika rodo, kad Tukididas galbūt rėmėsi jonėnų istoriografiniais šaltiniais (Westlake, 1977, 105).

¹¹ 1.138.4: νοσήσας δὲ τελευτᾷ τὸν βίον λέγουσι δὲ τινες καὶ ἐκούσιον φαρμάκῳ ἀποθανεῖν αὐτόν, ἀδύνατον νομίσαντα εἶναι ἐπιτελέσαι βασιλεῖ ἃ ὑπέσχετο. Matyt, dar labiau neįtikėtina Tukididui atrodo mintis, kad Temistoklis nusinuodijo išgėręs jaučio kraujo, todėl ir pasirinktas neutralus bendras terminas φάρμακον. Kad tai buvo populiari versija ir kad ji buvo plačiai žinoma praejus ne daugiau nei 35 metams po Temistoklio mirties (arba 459 pr. Kr., arba 449 pr. Kr. – žr. Munro, 1892, 333–334), rodo jos paminėjimas Aristofano *Raiteliuose* (83–84), suvaidintuose 424 pr. Kr. (Reckford, 1987, 217). Jaučio kraują kaip Temistoklio mirties priežastį nurodo ir Diodoras (XI. 58, 3), ir Plutarchas (*Them.* 31. 5–6; kaip mažiau populiarią versiją Plutarchas mini mirtį nuo greitai veikiančių nuodų). Antikoje jaučio kraujas buvo laikomas nuodingu, matyt, dėl labai greito krešėjimo (Marr, 1995, 159).

jo palaikus giminaičiai slapta pargabeno į Atiką ir ten palaidojo. Įvairios Temistoklio mirties versijos ir istorija apie slaptą jo palaikų pargabenimą į gimtinę neabejotinai liudija, kad jau Tukidido laikais Temistoklio gyvenimas buvo virtęs legenda. Nors Tukididas atmeta dramatiškas šios legendos detales, ekskurse atsispindi jo įsitikinimas, kad Temistoklis buvo žymiausias savo laikų, ir, sprendžiant iš jam vienam suteiktos politinio genijaus charakteristikos, geriausias iš visų iki tol buvusių politikas¹². Jis tapo politinių intrigų auka ir buvo priverstas pasirinkti tėvynės išdaviko ir tremtinio lemtį.

Tai, kas papasakota Tukidido, buvo puikiai žinoma Herodotui, bet jo *Istorijoje* liko nutylėta. Temistoklio atvejis *Istorijoje* išskirtinis: kiti Graikų-persų karų dalyviai (Miltiadas, Leonidas, Pausanijas), kurių kariniai nuopelnai yra kompozicinė pasakojimų apie karus jungtis, turi „praeitį“ ir „ateitį“, žvelgiant nuo aprašomų centrinių jų biografijos įvykių kaip atskaitos taško. Tai jam leidžia apibendrinti politikų gyvenimo pokyčius, pritaikant tradicinį ūβρις – νέμεισις motyvą. Būtent taip yra sumodeliuota Maratono didvyrio Miltiado biografi-ja¹³. Šis motyvas, pritaikomas ne tik isto-

¹² 1.138.6: τὰ μὲν κατὰ Πανσανίαν τὸν Λακεδαιμόνιον καὶ Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον, λαμπροτάτους γενομένους τῶν καθ' ἑαυτοὺς Ἑλλήνων, οὕτως ἐτελεύτησεν.

¹³ Hdt. VI.135.10: Ἡ δὲ Πυθῆη οὐκ ἔα, φάσα οὐ Τιμοῦν εἶναι τὴν αἰτίην τούτων, ἀλλὰ (δεῖν γὰρ Μιλτιάδην τελευτᾶν μὴ εὖ), φανήναι οἱ τῶν κακῶν κατηγεμόνα. Paprasčiausia, liaudiška šio įsitikinimo versija, kad dievai baudžia už per didelę sėkmę ar puikybę, būdinga daugeliui tautų (Grene, 1961, 483), ji pateikiama ir Herodoto *Istorijoje* kaip *dievų pavydo* leitmotyvas (Krezo – Solono pokalbis I. 32, Polikrato didžiulė sėkmė III. 40 ir kt.), ir to meto tragikų kūrinuose (Aischilo *Persai* 362, *Agamemnonas* 946–947).

rijos vyksmui paaiškinti, bet ir žmogaus likimui apmąstyti, proporcingai susieja priežastis ir padarinius. Dažniausiai *Istorijoje* tai pateikiama kaip dieviškojo teisingumo išraiška. Herodotiškasis *dievų pavvydo* (φθόνος θεῶν) motyvas yra vienas iš ὕβρις – νέμεισις schemos variantų. Tai Herodoto pasirinktas būdas pasitelkiant tragedijos poetiką¹⁴ dramatizuoti veikėjų paveikslus, įvedant tragiškosios klaidos ar iš anksto nulemtą likimo, kurio veikėjui nepavyksta išvengti, ar, pagaliau, nusikalstamos puikybės motyvus. Tragišką Miltiado lemtį galėtų paaiškinti tokie etiškai konotuoti pasakojimo apie jį leitmotyvai – turimas didelis turtas ir dar didesnis jo troškimas (VI. 41; VI. 133), puikybė (jo tironija – IV. 137; VI. 39; VI. 104), savanaudiška apgaulė (VI. 132), pyktis ir kerštas (VI. 133), proto aptemimas (VI. 134) ir iš to kylantis nusikaltimas (VI. 134)¹⁵. Herodoto papasakota Temistoklio veikla ir vėlesnė jo gyvenimo tragiškoji peripetija būtų ne mažiau tinkama leistinas ribas peržengusio žmogaus nuopoliui pavaizduoti. Tačiau Herodotas pasirinko kitą stilistinį folklorinio pasakojimo kodą.

Temistoklis Herodoto *Istorijoje* yra kompozicinė pasakojimo apie Salamino jūrų mūšį jungtis. Jo veiklos aprašymas sujungia į vieną visumą įvykius prieš Salamino mūšį, kovas prie Artemisijo ir Salamino, padėtį sąjungininkų stovykloje po pasiektos pergalės¹⁶. Temistoklis į

pasakojimą įtraukiamas *in medias res*, ir tai jį išskiria iš kitų svarbiausių karų su persais laikotarpio istorinių veikėjų, kurie paminimi ekskursuose ar parentezėse iš anksto, prieš pagrindinį pasakojimą apie juos¹⁷.

Herodotas pradeda pasakojimą apie Kserkso kampaniją smulkiai aprašydamas persų kariaunos nesustabdomą ėjimą link centrinės Graikijos ir apie Atėnus apėmusią sumaištį, ieškant išsigelbėjimo ir gavus dviprasmiškus, bet nieko gero nelemiančius Delfų orakulo atsakymus (VII. 140–142). Situacija Atėnuose vaizduojama kaip beviltiška, išėities pasiūlyti nesugeba nei šventikai, nei politikai. Būtent tada į pasakojimą ir įtraukiamas Temistoklis, iki tol *Istorijoje* apskritai nepaminėtas. Temistoklis išnyra tarsi iš niekur, jis – žmogus be praeities: Ἦν δὲ τῶν τις Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτους νεωστὶ παριῶν, τῶ οὔνομα μὲν ἦν Θεμιστοκλῆς, παῖς δὲ Νεοκλέος ἐκαλέετο (VII. 143). Temistoklis yra ir vienintelis graikų karų su persais epochos politikas, įtraukiamas į pasakojimą tradicine folklorinio pasakojimo / pasakos formule (Ἦν δὲ τῶν τις κτλ.)¹⁸, be to, iškilmingai, homeriškuoju stiliumi, pristatomas jo vardas ir tėvavardis (τῶ οὔνομα μὲν ἦν Θεμιστοκλῆς, παῖς δὲ Νεοκλέος ἐκαλέετο)¹⁹. Tokia

¹⁴ Apie tragedijos stiliaus įtaką Herodotui, tiek istorinio vyksmo aprašyme, tiek veikėjų charakteristikoje žr., pvz., Immerwahr, 1954, 16–45; Chiasson, 2003, 5–35.

¹⁵ Žr. Lang, 1987, 251.

¹⁶ Temistoklis minimas VII. 143, 144, 173; VIII. 4, 5, 19, 22, 23, 57–59, 61, 63, 75, 79, 83, 92, 108–112, 123–125; IX. 98.

¹⁷ Prieš pagrindinį pasakojimą apie juos paminimi Miltiadas (IV. 137), Leonidas (V. 41), Pausanijas (IV. 81), netgi Darėjas ir Kserksas (I. 183).

¹⁸ Taip *Istorijoje* pradedami tik pasakojimai apie Kandaulą (I. 7), Kroisą (I. 6), Dejoją (I. 96), Otaną (III. 68), Kiloną (V. 71), Onesilą (V. 104), Periantrą (I. 23).

¹⁹ Atkreiptinas dėmesys į sutampantį Homero Odisejo pri(si)statymą *Odisejoje* ir Temistoklio pristatymą Herodoto *Istorijoje*. Plg. *Od.* 9.366: Οὐτίς ἐμοί γ' ὄνομα· Οὐτὶν δὲ με κυκλήσκοῦσι/ μήτηρ ἠδὲ πατὴρ ἠδ' ἄλλοι πάντες ἐπαῖροι; *Od.* 19.409: τῶ δ' Ὀδυσσεὺς ὄνομ' ἔστω ἐπώνυμον. Panašiai

pradžia rodo, kad prasideda tikrasis pasakojimas (λόγος) apie šlovingiausią graikų pergalę – pergalę prie Salamino²⁰ – ir kad tai bus pasakojimas apie Temistoklį, kuris nuo pat pirmųjų pasakojimo eilučių vaizduojamas pirmiausia kaip Atėnų, o vėliau jau ir kaip visos Heladės išgelbėtojas.

Visas Herodoto *Istorijos* pasakojimas yra kreipiamas į ateitį ir pirmiausia skirtas tam, kad [...] *ilgainiui nebūtų užmiršti dideli įvykiai* [...] (I, *įžanga*; J. Dumčiaus vertimas); taip pat ir pasakojimas apie Temistoklį, perteikiantis Herodoto nuomonę apie šį žmogų, skiriamas ateinančioms kartoms. Herodoto amžininkai atėniečiai apie Temistoklio veiklą ir jo giminę buvo gerai informuoti, Herodoto laikais Atėnuose gyveno ir Temistoklio giminaičiai²¹. Jie galėjo pastebėti, kad toks įtraukimas į pasakojimą iškraipo istorinę tiesą, nes Temistoklis 480 m. pr. Kr. tikrai nebuvo politikos naujokas (ἐς πρώτους νεωστὶ παρών) ir niekam nežinomas žmogus (τις); jo tėvas, Neoklis, priklausė Atėnuose žinomi kilmingai Likomidų (Likomedų) giminei. Nors Temistoklio šeima, tikriausiai, nebuvo labai įtakinga (Hammond, 1986, 154), jis pats neabejotinai buvo gerai žinomas politikas²².

Od. 24.306 (αὐτὰρ ἔμοι γ' ὄνομ' ἐστὶν Ἐπίηριτος), *Od.* 19.183 (ἔμοι δ' ὄνομα κλυτὸν Αἴθων).

²⁰ Herodotas (ir jo pasakojimo paveiktai kai kurie Antikos ir Naujųjų laikų istorikai) būtent šį, o ne Platą mūšį laiko lemiamu karuose su persais (Cartledge, 2007, 10).

²¹ Plg. *Thuc.* I. 138.6: τὰ δὲ ὅσα φασι κομισθῆναι αὐτοῦ οἱ προσήκοντες οἴκαδε κελεύσαντος ἐκείνου καὶ τεθῆναι κρύφα Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἀττικῇ.

²² Temistoklis tikriausiai 493 m. pr. Kr. (ar 483: žr. Munro, 1892, 333) buvo išrinktas archontu-eponimu,

Būtent todėl toks Temistoklio pristatymas tyrėjų laikomas neginčytinu Herodoto neigiamos nuomonės apie Temistoklį įrodymu²³. Šiame straipsnyje bandoma atskleisti kitokią Herodoto sukurto Temistoklio paveikslą stilistinę kodą ir parodyti, kad šio politiko paveikslą galima interpretuoti visai kitaip.

Pasakojimas apie Temistoklį pradeda- mas Delfų orakulo interpretavimo epizodu (VII. 143). Pabrėžiamas Temistoklio gebėjimas teisingai (κατὰ τὸ ὀρθόν) išaiškinti mįslingą antrąją ištarbę, kurią net orakulų aiškintojai (χρησμόλογοι), jo paties nuomone, suprato neteisingai (οὐ πᾶν ὀρθῶς). Temistoklis patarė (συμβούλευε) atėniečiams nesislėpti už medinių Akropolio sienų, bet ruoštis jūrų kautynėms su persais, nes būtent laivai, o ne mediniai sutvirtinimai, ir esą Pitijos minima „medžio tvirtovė“. Atėniečiai pripažino (ἔγνωσαν), kad Temistoklio nuomonė geresnė negu šventikų aiškinimas. Šis epizodas, atskleidžiantis išskirtinius intelektualinius ir politinius Temistoklio²⁴ gebėjimus, susiejamas su netolimos praeities įvykiais (parentezė,

taigi tuo metu jam galėjo būti 44 (ar 34) metai; labiau tikėtina pirmoji data (Green, 1998, 23; Hammond, 1986, 210). Apie Temistoklio politinę įtaką Atėnuose prieš Salamino mūšį liudija daugybė kasinėjant Atėnų agorą rastų ostrakų, ant kurių dažniausiai užrašytas Temistoklio vardas (Osborne, 2001, 332).

²³ Kaip labai neobjektyvų ir nepalankų Herodoto pasakojimą apie Temistoklį vertina žymiausias karų su persais laikotarpio tyrėjas Peteris Greenas (Green, 1998, 23); Danielis Gillis įsitikinęs, kad Herodotas galėjo būti paveiktas alkmajonidų propagandos (Gill, 1969, 333–345); panašiai mano Lenardon, 1978; Burn, 1962, 283; Podlecki, 1975, 71 ir kt.

²⁴ Akivaizdu, kad Temistoklis pasinaudojo neaiškia ištarbe kaip puikia proga palenkėti religingus atėniečius į savo pusę. Šį epizodą taip pat interpretuoja ir Plutarčas (*Them.* 4).

pateikianti „užmiršta“ informaciją²⁵ – VII. 144): paaiškėja, kad jau anksčiau, *lai-meī* (ἐξ καιρῶν; pasakotojo komentaras), Temistoklis buvo įtikinęs (ἀνέγνωσε: *ītikino*) atėniečius už papildomą iš Laurejo kasyklų gautą pelną pasistatyti laivus, neva karui su Aigina, užuot tuos pinigus pasidalijus. Tai yra pirmoji iš Temistoklio apgavysčių, iš kurių susideda Herodoto saga apie Temistoklį. Iš tiesų šis politikas būsimu karu su Aigina pasinaudojo tik kaip pretekstu statyti laivyną karui su persais. Taigi pasakojamuoju momentu atėniečiai, anksčiau „apgauti“ ir pritarę šiai Temistoklio nuomonei (γνώμη), jau turėjo pasistatę tuos laivus.

Pasirinkta unikali naratologinė strategija (intertekstualumas, antitezė, retardacija, pasikartojanti intelektualinius procesus reiškianti leksika) rodo išskirtinį Herodoto požiūrį į šį politiką; aki-vaizdu, kad šis požiūris nėra visai neigiamas.

Pasakojimui apie graikų rengimąsi kovoms einant į pabaigą paminima, kad Temistoklis vadovavo (ἐστρατήγηε) atėniečių būriui, siunčiamam saugoti kalnų perėją į Tempės lygumą (VII. 173), tačiau apie Temistoklio kaip vado veiklą nieko nepasakoma. Prie pasakojimo apie Temistoklį grįžtama gerokai vėliau (dabartinėje redakcijoje – VIII. 4, t. y. po ~100 skyrių).

Temistoklis yra pagrindinis aštunto-sios (*Uranija*) *Istorijos* knygos veikėjas: būtent per jo veiksmus vaizduojami jūrų mūšiai su Kserkso laivynu (prie Artemisijo ir Salaminio). Čia, kaip ir pir-

²⁵ Tokia naratologinė strategija naudojama novelistinėse, tradiciniiais pasakojimais grindžiamose *Istorijos* dalyse (žr. Dovatur, 1957, 151–152).

muosiuose Herodoto *sagos apie Temistoklį* epizoduose, Temistoklio nematome kovojančio ar vadovaujančio kariams. Pasakojimas ir vėl sutelkiamas į nuomonių kovą. Pagrindiniai jo leitmotyvai – įžvalgus Temistoklio protas, aiškus ateities įvykių numatymas ir gebėjimas priimti teisingiausią sprendimą, kitų įtikinėjimas savo nuomonės teisingumu; kai žodžiai tampa neveiksmingi, Temistoklis griebiasi apgavystės, *kad išgelbėtų Heladę* (VIII. 160: σῶσαι τὴν Ἑλλάδα). Kita vertus, pasakojime atsiskleidžia ir kita Temistoklio pusė: darydamas gera Heladei²⁶, jis dažniausiai nepamiršta ir savęs.

Kai graikai, atplaukę prie Artemisijo, pamato nesuskaitomą daugybę persų laivų, jie išsigandę nutaria bėgti. Eubojiečiai prašo palaukti, kol jie išgabens savo moteris ir vaikus į saugią vietą, tačiau vyriausiasis karo vadas spartietis Euribiadas nesutinka. Tada jie kreipiasi į atėniečių strategą Temistoklį ir, sumokėję jam trisdešimt talentų, įtikina pasilikti. Temistoklis sugalvoja, kaip įtikinti (πείθειν) kitus: Euribiadui duoda penkis talentus, tarsi duotų iš savų pinigų, paskutiniam besispyrojančiam strategiui, korintiečiui Adeimantui, tris talentus. Apgavęs tiek vienus, tiek kitus, jis sulauko graikus: taip išsaugo graikų vienybę ir jų kovos dvasią, tačiau tuo pat metu ir pats slapta pasipelno²⁷ (VIII. 4–5). Kita

²⁶ VIII. 79, Aristido kreipimasis į Temistoklį: Ἡμέας στασιάζειν χρεόν ἐστι <ει> ἐν [τε] τεῶ ἄλλω καιρῷ καὶ δὴ καὶ ἐν τῷδε περὶ τοῦ ὀκότερος ἡμέων πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάζεται. (Čia ir toliau paryškinta autorės)

²⁷ VIII. 5.3: Οὗτοί τε δὴ πληγέντες δῶροισι ἀναπεπεισμένοι ἦσαν καὶ τοῖσι Εὐβοεῦσι ἐκεχάριστο, αὐτὸς τε ὁ Θέμιστοκλῆς ἐκέρδηνε. Ἐλάνθανε δὲ τὰ λοιπὰ ἔχων, ἀλλ’ ἠπιστέατο

vertus, VIII. 19 pasakojama apie kitą Temistoklio gudrybę (VIII. 19: *παλάμην*), kuri turėjo priešingą poveikį: padėjo **su-priešinti** su persais jų sąjungininkus jonėnus ir karus. Herodotas pakomentuoja šį gudrų Temistoklio žingsnį sakydamas, kad net jei jam ir nebūtų pavykę to pasiekti, karaliui būtų kilęs įtarimas dėl jų ištikimybės. Taigi, kad ir kaip būtų, Temistoklio sumanymas pasiteisino²⁸.

Po to, kai nutarę išplaukti nuo Artemisijos ir susirinkę prie Salamino graikai sužinojo, jog Kserksas užėmė Atėnus, jie nutaria išaušus išsiskirstyti (VIII. 56). Temistokliui grįžus į savo laivą, atėniečiai Mnesifilas jį įspėjo, kad toks neprotingas sprendimas Heladei atneš pražūtį (VIII. 57: *ἀπολέεται τε ἡ Ἑλλάς ἀβουλίῃσι*); Mnesifilas ragina, jei tik dar yra kokia galimybė (*μηχανή*), pabandyti surasti būdą įtikinti Euribiadą pakeisti nuomonę (*ἀναγνώσαι Εὐρυβιάδην μεταβουλεύσασθαι*). Temistoklis tučtuojau nuėjo pas Euribiadą ir, pateikęs Mnesifilo nuomonę kaip savo (*ἑωυτοῦ ποιούμενος*), įkalbėjo jį (*ἀνέγνωσέ*) sušaukti dar vieną strategų pasitarimą (VIII. 58). Pasitarimo epizode (VIII. 59–62) Temistoklis veikia labai aktyviai: dar prieš prabylant Euribiadui jis imasi svariais argumentais įrodinėti sąjungininkams sprendimo susikauti prie Salamino svarbą, nė kiek neabejodamas, kad kovodami šioje strategiškai patogiausioje vietoje graikai tikrai pasieks pergalę, taigi Heladės išgelbėjimas priklauso nuo teisingo Euribiado apsisprendimo,

t. y. pritarimo Temistoklio nuomonei (VIII. 60a: *Ἐν σοὶ νῦν ἐστὶ σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, ἣν ἔμοι πεῖθῃ* [...]), o pasitraukimas nuo Salamino neabejotinai atneš Heladės pražūtį (VIII. 62.1: [...]) *ἀνατρέψεις τὴν Ἑλλάδα* [...]).

Labai įdomi šiame epizode pateikta Herodoto remarka, kad sąjungininkų akivaizdoje Temistoklis nesakęs to, ką kalbėjęs Euribiadui akis į akį (t. y. kad vos išplaukę sąjungininkai išsibėgiosią kas sau), nes iš anksto taip kaltinti juos būtų neapdairu. Taip pasakotojo komentare dar kartą atkreipiamas skaitytojo dėmesys į Temistokliui būdingą nuovokumą ir gudrumą. Pasitarime pasakytoje kalboje Temistoklis tiesiog pateikia savo pasiūlymo pranašumus ir užbaigia kalbą apeliuodamas į sveiką protą: jis pabrėžia, kad viskas pirmiausia priklauso nuo pačių strategų, nes tiems, kurie nesivadovauja sveiku protu, ir dievai nepadeda (VIII. 60γ: *Οἰκότα μὲν νῦν βουλευομένοισι ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει <εὖ> γίνεσθαι μὴ δὲ οἰκότα βουλευομένοισι οὐκ ἐθέλει, οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρεῖ πρὸς τὰς ἀνθρωπῆας γνώμας*). Šiame epizode Temistoklis ir įtikinėja, ir grasina, kad atėniečiai pasitrauks iš sąjungos, du kartus išsradingai atsikerta korintiečių strategui Adeimantui (VIII. 59; 61), kol pagaliau įtikina ir Euribiadą (paties Herodoto nuomone, Euribiadą veikiausiai įtikino ne Temistoklio argumentai, bet grasinimai²⁹), ir sąjungininkus pasilikti prie Salamino ir stoti į mūšį (VIII.

οἱ μεταλαβόντες τούτων πῶν χρημάτων ἐκ τῶν Αθηνέων ἐλθεῖν ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ [τὰ χρήματα].

²⁸ VIII. 22.3: *Θεμιστοκλῆς δὲ ταῦτα ἔγραφε, δοκέειν ἔμοι, ἐπ' ἀμφοτέροα νοέων* [...].

²⁹ VIII. 63: *Ταῦτα δὲ Θεμιστοκλέος λέγοντος ἀνεδιδάσκετο Εὐρυβιάδης· δοκέειν δέ μοι, ἀρρωδήσας μάλιστα τοὺς Αθηναίους ἀνεδιδάσκετο μὴ σφεας ἀπολίπωσι ἦν πρὸς τὸν Ἴσθμὸν ἀγάγη τὰς νέας· ἀπολιπόντων γὰρ Αθηναίων οὐκέτι ἐγίνοντο ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί.*

63: Ταύτην δὴ αἰρέεται τὴν γνώμην, αὐτοῦ μένοντας διανουμαχέειν).

Po šių ginčų graikai pradeda ruošti jūrų kautynėms (VIII. 64; 70). Jiems išsirikavius, atėjo naktis. Išaušus Temistokliui ir vėl tenka imtis Heladės gelbėtojo vaidmens: sąjungininkai peloponesiečiai sužinojo, kad Kserksas nusiuntė sausumos kariuomenę į Istmą, ketindamas užimti Peloponesą (VIII. 71), todėl jie ketina išplaukti ir kautis dėl Peloponeso. Kiti sąjungininkai – atėniečiai, aiginiečiai ir megariečiai – nori pasilikti ir kautis prie Salamino (VIII. 74). Šį kartą Temistokliui nepasiseka žodžiais įtikinti peloponesiečių (VIII. 75.1: Ἐνθαῦτα Θεμιστοκλέης ὡς ἔσσοῦτο τῇ γνώμῃ ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων [...]). Tuomet savo tikslui pasiekti jis vėl imasi klastos ir melo. Nepastebėtas išsmukęs iš pasitarimo ([...] λαθῶν ἐξέρχεται [...]) nusiuntė pas persų vadus savo vergą, liepęs perduoti, kad Temistoklis jį atsiuntęs slapta nuo kitų, nes yra karaliaus puseje ir nori, kad šis laimėtų. Jo patarimas karaliui – tučtuojau apsupti prie Salamino esančius graikus, nes šie ketina išbėgti. Graikai nesutaria tarpusavyje, todėl atsiras daug tokių, kurie pereis į karaliaus pusę, ir priešai būsią nugalėti (VIII. 75.3). Persai patiki (VIII. 76.1: Τοῖσι δὲ ὡς πιστὰ ἐγίνετο τὰ ἀγγελθέντα [...]) ir naktį blokuoja Salamino įlanką. Šioje vietoje, kaip ir anksčiau, lauktume Herodoto remarkos, kodėl karalius visiškai pasitiki Temistokliu, tačiau jokio autorinio komentaro nėra. Tai, kad jo nėra, rodo pasikeitus pasakojimo strategija, pasakojimas kuriamas pagal pasakos/novelės apie gudrų apgaviką (*trickster*)

logiką: Temistoklis gudresnis, todėl laimi³⁰.

Graikams to nežinant ir vis dar besiginčijant pas juos slapta prasmunka iš tremties atšauktas Aristeidas³¹; jis pirmiausia atvyksta pas Temistoklį ir praneša, kad graikai yra apsupti (VIII. 79). Herodoto pasakojime susitinka du buvę priešai³² – Aristeidas, Herodoto manymu, šauniausias ir teisingusias to meto atėnietis (VIII. 79.1: τὸν ἐγὼ **venόμικα**, πυνθανόμενος αὐτοῦ τὸν τρόπον, **ἄριστον** ἄνδρα γενέσθαι ἐν Ἀθήνησι καὶ **δικαιοτάτον**), ir Temistoklis, Herodoto laikomas protingiausiu (VIII. 110.1: [...] δεδογμένος εἶναι **σοφός**, ἐφάνη ἕων ἀληθέως **σοφός** τε καὶ εὐβουλος [...]; VIII. 110.3: [...] ἀνήρ δὲ τῶν συμμάχων πάντων ἄριστος καὶ **σοφώτατος** [...]; VIII. 124.1: πολλὸν Ἑλλήνων **σοφώτατος** ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα [...]). Temistoklis prisipažįsta Aristeidui pats sukurstęs persus, nes norėjęs bet kokiomis priemonėmis priversti graikus kovoti prie Salamino (VIII. 80.1). Keista, bet Aristeidas nė kiek nesipiktina dėl Temistoklio „išdavystės“. Abu poli-

³⁰ Herodotas *Istorijoje* gausiai naudoja pasakos / novelės stiliaus elementus (Aly, 1921, 239 ff.; Lateiner, 1990, 240 ff.).

³¹ *Hdt.* VIII. 79.1: Συνεστηκότων δὲ τῶν στρατηγῶν, ἐξ Αἰγίνης διέβη Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, ἀνὴρ Ἀθηναῖος μὲν, ἐξωστρακισμένος δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου [...]. Per 480 m. pr. Kr. surengtą ostrakizmą, kurio metu Aristeido šalininkai norėjo ištremiti Temistoklį, jis buvo ištremtas vietoj Temistoklio. Kserkso žygio metu ostrakizmas buvo anuliuotas ir ištremitieji gavo teisę grįžti į tėvynę (*Athenaion politeia*, XXII. 8: ὠστρακίσθη δ' ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου. τετάρτω δ' ἔπει κατεδέξαντο πάντας τοὺς ὠστρακισμένους ἄρχοντος Ὑψηλίδου, διὰ τὴν Ξέρξου στρατείαν [...]).

³² VIII. 79.2: Οὗτος ἀνὴρ στὰς ἐπὶ τὸ συνέδριον ἐξεκαλέετο Θεμιστοκλέα, ἔοντα μὲν ἑωυτῷ οὐ φίλον, ἐχθρὸν δὲ τὰ μάλιστα.

tikai sutaria veikti kartu ir stengtis kuo daugiau padaryti gero Heladei.

Vis dėlto Aristeidas, *šauniausias ir teisingiausias žmogus*, nėra pagrindinis Salamino mūšio herojus; jo nuopelnai kovoje su persais Herodoto pasakojime minimalūs³³. Kadangi tai prieštarauja likusiai graikų tradicijai, galima daryti prielaidą, kad Aristeidas pasakojime reikalingas tik tam, kad praneštų graikams žinią, jog jie persų apsupti: jam tenka kilnaus ir teisingo, tačiau nesumanaus pasakojimų apie gudrų apgaviką veikėjo vaidmuo. Folkloriniuose tokio tipo pasakojimuose tai – antrasis veikiantis asmuo, kontrastuojantis su pagrindiniu veikėju. Šiame epizode daugiausia kalba pats Temistoklis. Vos tik Temistokliui paprašius Aristeidas sutinka pranešti graikams žinią apie Salamino sąsiaurio blokavimą, tačiau taip ir neprasitaria, kad dėl to kaltas Temistoklis (VIII. 81). Savo prašymą Temistoklis motyvuoja įsitikinimu, kad, jei jis pats praneš tai graikams, jie manysią, jog Temistoklis viską prasimanė, ir nepatikėsia (VIII. 80.2: Ἡν γὰρ ἐγὼ αὐτὰ λέγω, **δοῦξω πλάσας λέγειν** καὶ οὐ πείσω ὡς οὐ ποιεύντων τῶν βαρβάρων ταῦτα [...]). Situacija paradoksali: Temistokliui nepatikės, nors jis ir kalbėtų gryną tiesą (taip netiesiogiai patvirtinama Temistoklio kaip apgaviko *par excellence* reputacija), bet graikai nepatiki ir Aristeidu. Tik iš

³³ Herodotas dar pamini, kad jis su kariais išžudė persų karius Psitalėje (VIII. 95). Kiti Antikos autoriai jo nuopelnus graikų pergalei prie Salamino laiko kur kas didesniais (Achilas, *Persai*, 447–471; Plutarchas, *Aristeidai*, 10). Timokreonas iš Rodo, Temistoklio amžininkas, savo inektyvoje – epigrame, aštriai kritikuojančioje Temistoklį, – kontrasto principu sugretina pastarąjį su Aristeidu (Robertson, 1980, 65).

priešų perbėgusios teniečių trijeros įgula juos įtikina, kad jie yra apsupti ir mūšis neišvengiamas (VIII. 82).

Toliau pasakojime vėl grįžtama prie ankstesnio stilistinio registro, pabrėžiama paties pasakotojo pozicija. Herodotas pamini, kad prieš mūšį Temistoklis pasako geriausią iš visų vadų kalbą. Ji glaustai referuojama: Temistoklis kalbėjo, kad kiekviename žmoguje iš prigimties yra ir gėrio, ir blogio, bei paragino visada vadovautis tik gerais siekiais (VIII. 83.2: τὰ δὲ ἔπεα ἦν πάντα <τὰ> κρέσσω τοῖσι ἤσσοσι ἀντιτιθέμενα, ὅσα δὴ ἐν ἀνθρώπου φύσι καὶ καταστάσι ἐγγίνεται παραινέσας δὲ τούτων τὰ κρέσσω αἰρέεσθαι [...]). Ši kalba, tikriausiai, sukurta paties Herodoto³⁴, perteikia jo paties nuomonę apie šį nevienodai vertintą politiką. Tai yra viso pasakojimo apie Temistoklį kulminacija. Herodotas stengiasi suderinti skirtingas tradicijas, atsiribodamas nuo politinio šališkumo, ir neva Temistoklio pasakytais žodžiais atskleidžia savo požiūrį į jį. Temistoklio kalba šiame epizode yra jo „apologija“.

Trečioje *logo* apie Temistoklį dalyje – pasakojime apie įvykius po pergalės prie Salamino³⁵ – dubliuojami ankstes-

³⁴ Funkcinio skirtumo tiek tarp vadinamųjų novelistinio tipo ir politinių kalbų, tiek tarp tiesioginių bei netiesioginių kalbų Herodoto pasakojime nėra. Dauguma jų sukurtos paties Herodoto ir įterpiamos pasakojimui dramatiuoti, išryškinti veikėjų charakteristiką, situacijai paaiškinti ar atskleisti paties autoriaus poziciją (Hohiti, 1976, 9 ir kt.; Kennedy, 1963, 44 ir kt.). K. Watersas, vienas iš nedaugelio, teigia, kad kalbos Herodoto *Istorijoje* atlieka ne meninę, bet pragmatinę funkciją, – aiškina įvykių priežastis ir eigą, sprendimų motyvus, bet net ir jis pripažįsta, kad kalbos neišvengiamai apibūdina jas sakančius (Waters, 1966, 157; Waters, 1970, 504).

³⁵ VIII. 92 įterptas anekdotas apie Temistoklį ir aiginietį Polikritą apibūdina to meto Atėnų politinę virtuvę – politinę nesantaiką ir konkurenciją su Aigina.

ni pasakojimo motyvai. Temistoklis vėl bando įtikinti graikus pasielgti išvalgiai ir sugriauti tiltus, nutiestus per Helespontą, kad persų sausumos kariuomenė negalėtų pasprukti ir taip būtų galutinai sutriuškinta (VIII. 108). Tačiau Euribiadas ir jo šalininkai yra priešingos nuomonės – reikia leisti persams pabėgti, nes nugalėti juos būsią neįmanoma. Be abejo, Herodoto auditorija puikiai žinojo, kad Euribiadas ir vėl klydo ir kad teisus buvo būtent Temistoklis: nepraėjus nė metams graikai galutinai sutriuškino Graikijoje likusią persų sausumos kariuomenę mūšyje prie Platajų. Matydamas, kad negalės įtikinti daugumos (VIII. 109.1: Ὡς δὲ ἔμαθε ὅτι οὐ πείσει τούς γε πολλούς [...]), Temistoklis čia pat pasako priešingą kalbą, skirtą savo vieninteliams šalininkams atėniečiams, kurioje paneigia viską, kas buvo jo kada nors sakyta: geriau priešų nesivyti, tegul bėga; juk ne graikai patys savo jėgomis nugalėjo persus, tai padarę dievai ir herojai³⁶. Todėl kiekvienas tegul rūpinasi savimi ir savo namiškiais, – pasistato namelį, dirba žemę (VIII. 109). Šiame ironijos kupiname epizode, kuriame galima išvelgti ir oficialiųjų Atėnų kritiką³⁷, Temistoklis vėl išsiskiria iš visų išvalgumu ir protu. Numatydamas, kad dabar sąjungininkai pešis dar la-

biau nei iki mūšio, kad juos įtikinti savo nuomonės teisingumu ir apsiginti nuo politinių priešų bus dar sunkiau, jis sumano naują gudrybę ir viešai apgaudinėja atėniečius, o šie, kaip anksčiau ir Kserksas, patiki (paradoksas: ankstesniame epizode graikai būtų nepatikėję Temistokliu, nors jis ketino sakyti tiesą, o dabar patiki, nors jis kalba netiesą). Šioje vietoje Herodotas pakomentuoja, kodėl atėniečiai neižvelgė gudrybės: Θεμιστοκλέης μὲν ταῦτα λέγων διέβαλλε, Ἀθηναῖοι δὲ ἐπείθοντο· ἐπειδὴ γὰρ καὶ πρότερον, δεδογμένος εἶναι σοφός, ἐφάνη ἔων ἀληθέως σοφός τε καὶ εὐβουλος, πάντως ἔτοιμοι ἦσαν λέγοντι πείθεσθαι (VIII. 110). Temistoklis po mūšio pelnė išmintingo žmogaus reputaciją, nors mūšis (pagal Herodoto versiją) iš esmės buvo laimėtas apgaulėmis.

Po šios *palinodijos* Temistoklis – jau antrą kartą – siunčia savo vergą pas Kserksą su žinia, kad atkalbėjo graikus persekioti persus ir išardyti tiltus per Helespontą, taigi sudarė sąlygas karaliui saugiai pasitraukti. Herodotas pateikia tokį Temistoklio poelgio motyvą: taip jis padarė, norėdamas įsiteikti karaliui, kad turėtų kur ieškoti prieglobsčio, jeigu atėniečių nuomonė apie jį pasikeis (VIII. 109). Herodotas visiškai pateisina Temistoklio veiksmus konstatuodamas, kad *taip iš tikrųjų ir atsitiko*. Toliau Herodoto papasakoti anekdotai (VIII. 123 – balsavimas Istme dėl garbės vadintis geriausiu strategu, kai visi strategai, pavydėdami Temistokliui (φθόνω), pirmą vietą paskyrė kiekvienas sau, o antrąją – Temistokliui, VIII. 124 – siekis būti pagerbtam Spartoje, VIII. 125 – Timodemo epizo-

³⁶ VIII. 109.3: Τάδε γὰρ οὐκ ἡμεῖς κατεργασάμεθα, ἀλλὰ θεοὶ τε καὶ ἥρωες, οἱ ἐφθόνησαν ἄνδρα ἓνα τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης βασιλευσάει [...].

³⁷ Plg. Herodoto pasakojimą apie Aristagoro pastangas įkalbėti žemyno graikus prisidėti prie jonėnų sukilimo prieš persus: Πολλοὺς γὰρ οἴκε εἶνα εὐπετέστερον διαβάλλειν ἢ ἓνα, εἰ Κλεομένηα μὲν τὸν Λακεδαιμόνιον μόνον οὐκ οἴός τε ἐγένετο διαβάλλειν, τρεῖς δὲ μυριάδας Ἀθηναίων ἐποίησε τοῦτο (V. 97).

das) tik patvirtina, kad Temistoklis aiškiai viską numatė. VIII. 111–112 pasakojama apie Temistoklio siekį pasipelninti iš persus palaikiusių salų, reikalaujant pinigų neva kaip kontribucijos, o iš tiesų – sau (VIII.112.1: Θειμοστοκλέης δέ, οὐ γὰρ ἐπαύετο πλεονεκτέων [...]). Šis epizodas gražina į pasakojimo apie kovas jūroje pradžią, kai Temistoklis, gavęs iš eubojiečių krūvą pinigų, kad įtikintų graikus pasilikti prie Artemisijo, didžiausią jų dalį pasiliko (VIII. 4–5). Tačiau šių dviejų poelgių traktavimas skiriasi: antrasis, pirmą ir vienintelį kartą, pateikia neigiamą Temistoklio veiksmų vertinimą (οὐ γὰρ ἐπαύετο πλεονεκτέων). Taip Herodotas patvirtina savo nuostatą objektyviai pateikti visas nuomones³⁸, tačiau Temistoklio paveiklo visumos *Istorijoje* šis epizodas nekeičia. Tai yra ir paskutinis pasakojimo apie Temistoklį epizodas. Dar vieną kartą Temistoklis paminimas *Istorijos* pabaigoje, Mikalės mūšio aprašyme: Leotichidas prieš mūšį sėkmingai pasinaudojo Temistoklio prie Artemisijo pritaikyta gudrybe, norėdamas supriešinti persų sąjungininkus (IX. 98). Apie tolesnį Temistoklio likimą, nors atėniečių pasakojimai ir buvo Herodotui žinomi, nieko nepasakoma. Akivaizdu tik tai, kad Herodotas Temistoklio karjeros pabaigą aiškina kaip priešišku ir šališku atėniečių veiksmu (πρὸς Ἀθηναίων πάθος – VIII. 109.5) pasekmę³⁹. Taigi vėliau atėniečių nuo-

³⁸ VII.152.3: Ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαί γε μὲν οὐ παντάπασιν ὀφείλω (καί μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἐχέτω ἐς πάντα τὸν λόγον).

³⁹ Tradicija apie Temistoklio išdavystę kai kuriems dabartiniams istorikams vis dar atrodo gana abejotina, atsižvelgiant ir į tai, kad vadinamieji Temistoklio laišškai galėjo būti falsifikatas (Lenardon, 1978, 136).

monė apie Temistoklį pasikeitė, kaip jis iš anksto ir numatė. Kadangi pasakojime yra teisinga tik Temistoklio nuomonė, atėniečių nuomonė *a priori* atrodo abejotina.

Pasakodamas apie Kserkso kampaniją Herodotas ne kartą išsako išskirtinę nuomonę apie atėniečių vaidmenį šiame kare – jie yra tikrieji Heladės išgelbėtojai⁴⁰. Tačiau Herodoto pasakojime atėniečiams atstovauja vien Temistoklis. Būtent jam priskiriami pergalės prie Salamino nuopelnai. Temistoklis vienintelis iš visų graikų vadų ne tik aiškiai suvokė esamą situaciją ir pasiūlė geriausius sprendimus, bet ir nesiskaitydamas su priemonėmis gudrumu ir apgaule privertė kitus jam paklusti. Net ir pelnęs didžiausią pripažinimą, Temistoklis galvoja apie tai, kaip jo gyvenimas susiklostytų. Nuspėdamas, kad atėniečių nuomonė apie jį gali pasikeisti, jis iš anksto imasi veiksmų, turėsiančių ateityje išgelbėti jam gyvybę.

Taigi ir Herodoto, ir Tukidido nuomonė apie Temistoklį sutampa⁴¹, tačiau ji atskleidžiama skirtingai, kiekvienam autoriui būdinga maniera. Analitinis Tukidido santykis atsiskleidžia jo sukurtoje tiesioginėje Temistoklio kaip išskirtinio proto ir išvalgos politiko charakteristikoje. Herodotas, norėdamas atskleisti savo nuomonę apie Temistoklį, pasinaudoja folklorinių pasakojimų apie gudrų apgaviką poetika⁴².

⁴⁰ VII. 139.5: Νῦν δὲ Ἀθηναίους ἂν τις λέγων σωτήρας γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἂν ἀμαρτάνοι τᾶληθεός [...].

⁴¹ Ypač plg. *Thuc.* I. 138. 3: τό τε ἄμεινον ἢ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεί ἔτι προεώρα μάλιστα.

⁴² Graikų mituose šiai folklorinei figūrai atstovauja išskirtiniai žmonės (Sisifas, Autolikas, Odisejas) ar antropomorfiniai dievai: Hermis, Hefaistas, Prometėjas

Tokių pasakojimų protagonistas išūliai pažeidžia visas galiojančias normas ir nesilaiko įprastų elgesio taisyklių, tačiau taip elgdamasis geba pasiekti pozityvių rezultatų ir kitiems, ir tuo pat metu sau. Būtent gebėjimas peržengti nustatytas ribas ir taip išsigelbėti, be to, dar ir pasipelnyti yra pagrindinis archetipinio apgaviko bruožas⁴³. Jei tai žmogus, jis dažnai paprastas ir niekuo nepasižymėjęs (Grottanelli, 1983, 120), tačiau gudrumu ir išradingumu jis sugeba įveikti didžiausius pavojus ir apgauti už jį socialiai ir moraliai pranašesnę antagonistą (šiuo atveju Kserksą, Euribiadą, graikų vadus, atėniečius). Tikriausiai todėl Temistoklis ir pristatomas kaip *homo novus*, politikos naujokas, o aristokratų lyderiui Aristeidui pasakojime tenka neuovokaus deuteragonisto vaidmuo.

Herodoto *Istorijoje* apgaviko ir apgavystės motyvus labai dažnas⁴⁴. Gudru-

(pastarasis – ir kultūrinis herojus; žr. Kirk, 1982, 50), kurie graikų literatūroje interpretuojami ir vertinami dviprasmiškai. Tai geriausiai įrodo Prometėjo pavyzdys: jis, viena vertus, vagis, tačiau tuo pat metu ir žmonijos išgelbėtojas, nusikaltėlis ir herojus, dievas, pažeidęs dievų įstatymus, kovotojas ir sutaikytojas (Grottanelli, 1983, 135). Išgelbėjimo pasiekama per nuodėmę. Ir nors išgelbėtojas už tai baudžiamas, tačiau vėliau ir vėl sugeba pergudrauti savo galingesnę antagonistą.

⁴³ Žr. Grottanelli, 1983, 120, 139.

⁴⁴ Pvz., pasakojimas apie Egipto faraono Ramsinilo lobyną ir jį apiplėšusius du išradingus brolius (II. 121; likęs gyvas vagis už savo sumanumą dosniai apdovanojamas – jis gauna iš žmonas farono dukterį); pasakojimas apie Peisistrato triukšą, padėjusį jam susigrąžinti valdžią (I. 60); pasakojimas apie Jonėnų sukilimo kurstytojus apgavikus Histiją ir Aristagorą – vienam pavyko apgauti patį karalių Darėją, antram – ne tik karalių bei jo karvedžius, bet ir atėniečius bei sukilime dalyvavusius jonėnus (VI. 30; V. 97); pasakojimas apie Darėją apgavusį gydytoją Demokedą, kuris gudrumu ne tik sugebėjo grįžti į gimtąjį Krotoną, bet ir vedė turtingą žmoną (III. 129.3–138); pasakojimas apie Halikarnaso valdovę Artemisiją, kuri Salamino mūšio metu, norėdama išsigelbėti, taranavo persų laivą, bet už tai buvo

mas, sumanumas ir drąsa įgyvendinti tai, kas sumanyta, *Istorijoje* paprastai garantuoja sėkmę. Herodotas žavisi gudruoliais ir apgavikais, kurie sugeba rasti išsigelbėjimą iš sunkiausios padėties. Μηχανή, τέχνη, σοφίη, δόλος, ἀπάτη, ἐπιστήμη yra kertiniai humoristinių ir komiškų Herodoto pasakojimo epizodų žodžiai (Lateiner, 1990, 231–233).

Toks, anot D. Lateiner'io, odisejiškasis Herodoto *Istorijos* aspektas⁴⁵ matyti ir pasakojime apie Temistoklį. Tačiau Temistoklis gerokai pranoksta visus Herodoto *Istorijos* gudruolius. Jo apgavystės peržengia privataus gyvenimo ribas ir įgauna geopolitinę dimensiją. Pats to nesitikėdamas jis tampa dievų valios įrankiu: būtent jo dėka Kserkso žygis, prasidėjęs kaip tragedija, baigiasi kaip farsas⁴⁶. Jis sugeba net kelis kartus ap-

karaliaus Kserkso, beje, ir paties Herodoto, labai pagirta (VIII. 87–88); pasakojimas apie Zopyro apgavystę (III. 154–160); Makedonijos princo Aleksandro gudrybė, kurios ėmėsis jis nužudė persų pasiuntinius ir liko Darėjo nenubaustas (IV. 146, V. 20), Darėjo ir jo bendražygių klasta rengiant sąmokslą prieš valdžią užgrobusius magus (III. 68–69), Darėjo žirgininko Oibaro gudrybė, padėjusi jam tapti karaliumi (III. 85–86), Harpago išradingumas, siunčiant slapta žinią Kirui atimti valdžią iš Astiagio (I. 123), Kiro gudrybė, sukursčius persus sukilti prieš medus (I. 126) ir kt.

⁴⁵ Lateiner 1990, 231. Plg. Atėnės žodžius apie Odiseją: “κερδαλέος κ’ εἶη καὶ ἐπίκλοπος, ὅς σε παρέλθοι/ ἐν πάντεσσι δόλοισι, καὶ εἰ θεὸς ἀντιάσειε./σχέτλιε, ποικιλομήτα, δόλων ἄατ’, οὐκ ἄρ’ ἔμελλες, /οὐδ’ ἐν σῆ περ ἐὰν γαίη, λήξειν ἀπατάων/ μύθων τε κλοπίων, οἳ τοι πεδόθεν φίλοι εἰσίν./ἄλλ’ ἄγε μηκέτι ταῦτα λεγώμεθα, εἰδότες ἄμφω/ κέρδε’, ἐπεὶ σὺ μὲν ἔσει βροτῶν ὄχ’ ἄριστος ἀπάντων/ βουλή καὶ μύθοισιν, ἐγὼ δ’ ἐν πᾶσι θεοῖσι/ μήτη τε κλέομαι καὶ κέρδεσιν” [...] (*Od.* 13.291–299).

⁴⁶ Plg. Herodoto pasakojimą apie Kserkso sunkiai priimtą sprendimą žygiuoti į Graikiją (VII. 8–19): pasiryžęs žygiui, jis vis dėlto sušaukia pasitarimą, kuriame Mardonijas karštai pamaria Kserkso sprendimą (VII. 9), bet Artabanas pavadina jį neprotingu ir įspėja, kad dievai už puikybę skaudžiai baudžia (VII. 10). Kserksas labai

gauti ir graikus, ir persų karalių, siekdamas vienintelio tikslo – išgelbėti Heladę. Tačiau, galvodamas apie tėvynės laisvę, jis neužmiršta ir savęs: savo klastą, pražudžiusią persus prie Salamino, jis sugeba karaliui pateikti kaip gerą darbą, o graikų nenorą vyti persus – kaip savo paties nuopelną (tokiu pat būdu Temistoklis apgauna ne tik Kserksą, bet ir Artakserksą) ir šiomis apgavystėmis po daugelio metų⁴⁷ išgelbsti savo gyvybę. Herodotas labai išsamiai ir nuosekliai aprašo Kserkso rengimąsi žygiui, jo kariuomenės sudėtį ir maršrutą (VII. 20–131), tačiau atsisako istoriografiškai

supyksta ir atmeta Artabano nuomonę kaip neprotingą, tačiau naktį, viską apmąstęs, persigalvoja. Užmigęs jis pamato sapną, kuris įspėja, kad nuomonę keisti negerai ir reikia vykdyti tai, kas sumanyta (VII. 12). Pabudęs Kserksas užmiršta, ką sapnavęs, ir praneša visiems, kad atsisako žygio, tačiau kitą naktį vėl regi tą patį sapną, grasinantį jam, jei nežygiuos, valdžios praradimu (VII. 14). Rytė Kserksas pasiūkia Artabaną ir jie nutaria susikeisti lovomis. Artabanas regi tą patį „vaiduoklį“, kuris grasina, jei nepaklausys, karšta geležim išdeginti jam akis (VII. 18). Taigi kitą dieną nutarta žygiuoti. Po to Kserksas regi dar vieną sapną, kurį magai išaiškino kaip būsimo sėkmės ženklą (VII. 19). Kaip dievų bausmė už puikybę, norą valdyti ne tik Aziją, bet ir Europą, Kserksas pralaimėjimas prie Salamino vaizduojamas ir Aischilo tragedijoje *Persai*.

⁴⁷ Iš Argo jis tikriausiai pabėgo ~467 m. pr. Kr., o į Persiją atvyko po 465 m. pr. Kr.

ŠALTINIAI

Aristoteles, 1986, *Aristoteles. Αθηναίων πολιτεία* (ed. M. Chambers), Leipzig: Teubner.

Herodotus, 1951, 1954: *Herodoti Historiae* I–II (ed. Carolus Hude), Oxford: Clarendon Press.

Herodotas, 1988: *Herodotas. Istorija* (vertė Jonas Dumčius), Vilnius: Vaga.

Homerus, 1984: *Homeri Odyssea* (ed. P. Von der Muehl), Stuttgart: Teubner.

Thucydides, 1913: *Historiae* I (ed. Carolus Hude), Leipzig: Teubner.

nuoseklaus ir išsamaus jūrų mūšių su Kserkso kariuomene aprašymo. Jis sutelkia dėmesį į pagrindinę Temistoklio būdo savybę įrodančius jo veiksmus ir atsisako su ja nesusijusių epizodų: neaptaria nei Temistoklio ankstesnės veiklos, nei jo gyvenimo pabaigos⁴⁸. Tačiau, kitaip nei daugumoje 42 nuorodoje paminėtų atvejų, pasakojimas apie Temistoklį nėra komiškas ir linksmas⁴⁹. Politiniame dviejų lyderių – Atėnų ir Spartos – žaidime Temistoklio apgaulės praranda galią, jis tampa kitų gudrybių ir machinacijų auka. Jis išliko gyvas tik todėl, kad iš anksto numatė, kad taip gali atsitikti. *Taip iš tikrųjų ir atsitiko.*

⁴⁸ Herodotas niekur nemini Temistokliui pateiktų kaltinimų tėvynės išdavimu (Μηδισμός). Pasakodamas apie Pausaniją jis užsimena apie jo apkaltą labai atsargiai – (V. 32: [...] εἰ δὴ ἀληθὴς γέ ἐστι ὁ λόγος [...]). Tikriausiai šis kaltinimas sukeldavo nevienodas pasekmes (kai kurie nesusilaukė jokios rimtesnės bausmės) ir galėjo būti taikomas kaip politinio susidorojimo priemonė (McMullin, 2001, 55–67).

⁴⁹ Plg. Grottanelli, 1983, 120: *Tricksters are breakers of rules, but, though they are often tragic in their own specific way, their breaking of rules is always comical.*

LITERATŪRA

Aly, W., 1921, *Völkermärchen, Sage und Novelle in Herodot und seine Zeitgenossen*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.

Anderson, C. A., 1989, „Themistocles and Cleon in Aristophanes' *Knights*, 763ff“, *AJPhil.* 110/1, 10–16.

Burn, A. R., 1962, *Persia and the Greeks: the Defence of the West, c. 546–478 B.C.*, Stanford, California: Stanford University Press.

Cartledge, P., 2007, *Thermopylae: The Battle that Changed the World*, London: Macmillan.

- Chiasson, Ch. C., 2003, „Herodotus' Use of Tragedy in the Lydian Logos“, *Classical Antiquity* 22/1, 5–35.
- Dovatur, A. I., 1957, *Povestvovatel'nyj i naučnyj stil' Gerodota*, Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta (rus.).
- Evans, J. A. S., 1991, *Herodotus, Explorer of the Past*, Oxford: University Press.
- Fehling, D., 1989, *Herodotus and his Sources: Citation, Invention and Narrative Art*, Liverpool.
- Fowler, R. L., 1996, „Herodotus and his Contemporaries“, *JHS* 116, 62–87.
- Gardner, P., 1898, „A Themistoclean Myth“, *CR* 12/1, 21–23.
- Gentili, B., Cerri, G., 1988, *History and Biography in Ancient Thought*, Amsterdam: J. C. Gieben.
- Gill, D., 1969, „Marathon and the Alkmaeonids“, *GRBS* 10, 333–345.
- Gould, J., 1989, *Herodotus*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Green, P., 1998, *The Greco-Persian Wars*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Grene, D., 1961, „The Historian as Dramatist“, *The Journal of Philosophy* 58/18, 477–488.
- Grottanelli, C., 1983, „Tricksters, Scape-Goats, Champions, Saviors“, *History of Religions* 23/2, 117–139.
- Gruen, E. S., 1970, „Stesimbrotus on Miltiades and Themistocles“, *California Studies in Classical Antiquity* 3, 91–98.
- Hammond, N. G. L., 1986 (3rd ed.), *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford: Clarendon Press.
- Hohti, P., 1976, *The Interrelation of Speech and Action in the Histories of Herodotus (Commentationes Humanarum Litterarum, 57)*, Helsinki-Helsingfors: Societas Scientiarum Fennica.
- Holladay, A. J., 1987, „The Forethought of Themistocles“, *JHS*, 107, 182–187.
- Hornblower, S., 2004, „Introduction“, in: *Greek Historiography* (ed. S. Hornblower), Oxford: Clarendon Press, 1–72.
- Immerwahr, H. R., 1954, „Historical Action in Herodotus“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 85, 16–45.
- Kennedy, G., 1963, *The Art of Persuasion in Greece*, Princeton: University Press.
- Kirk, G. S., 1982, *The Nature of Greek Myths*, Penguin Books.
- Lachenaud, G., 1978, *Mythologies, religion et philosophie de l'histoire dans Herodote*, Lille-Paris: Univ. de Lille.
- Lang, M., 1944, *Biographical Patterns of Folklore and Morality in Herodotus' History* (Ph. D. Diss., Director R. Lattimore), Bryn Mawr College.
- Lang, M., 1984, *Herodotean Narrative and Discourse*, London.
- Lateiner, D., 1989, *The Historical Methods of Herodotus*, Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press.
- Lateiner, D., 1990, „Deceptions and Delusions in Herodotus“, *Classical Antiquity* 9/2, 230–246.
- Lenardon, R. J., 1978, *The Saga of Themistocles*, New-York: Thames and Hudson.
- Marr, J., 1995, „The Death of Themistocles“, *Greece and Rome* 42/2, 159–167.
- McMullin, R. M., 2001, „Aspects of Medizing: Themistocles, Simonides and Timocreon of Rhodes“, *CJ* 97/1, 55–67.
- Momigliano, A., 1974, *The Development of Greek Biography*, Cambridge: University Press.
- Munro, J. A. R., 1892, „The Chronology of Themistocles' Career“, *CR* 333–334.
- O' Neill, E., Jr., 1942, „Note of Phrynichus' Phoenissae and Aeschylus' Persae“, *CPhil.* 37, 4, 425–427.
- Osborne, R., 2001, *Greece in the Making, 1200-179 BC*, London-New York: Routledge.
- Podlecki, A. J., 1975, *The Life of Themistocles: a Critical Survey of the Literary and Archeological Evidence*: Mc Gill-Queen's University Press.
- Reckford, K. J., 1987, *Aristophanes' Old-and-New Comedy*, New York-London: University of North Carolina Press.
- Robertson, N., 1980, „Timocreon and Themistocles“, *AJPhil.* 101, 61–78.
- Thomas, R., 1989, *Oral Tradition and Written Record in Classical Athens*, Cambridge: University Press.
- Ure, P. N., 1923, „Themistocles, Aeschylus and Diodorus“, *CR* 37, 3/4, 64.
- Waters, K. H., 1970, „Herodotus and the Jonian Revolt“, *Historia* 19/4, 504–508.
- Waters, K. H., 1966, „The Purpose of Dramatisation in Herodotus“, *Historia* 15/2, 157–171.
- Wells, J., 1923, *Studies in Herodotus*, Oxford: Clarendon Press.
- West, S., 1991, „Herodotus' Portrait of Hecataeus“, *JHS* 111, 144–160.
- Westlake, H. D., 1977, „Thucydides on Pausanias and Themistocles – a Written Source?“, *CQ* 27/1, 95–110.

τά περ ὧν καὶ ἐγένετο: THEMISTOCLES IN HERODOTUS' *HISTORY*

Nijolė Juchnevičienė

S u m m a r y

Herodotus' *History* is the first extant literary work in which the activities and the characters of the main agents of the Greco-Persian wars were described. The course of history, according to Herodotus, is regulated by the gods and is a manifestation of the divine will, but altogether, for the first time the author reflects on the importance of a human agent in history and ones' personal resolve in a given situation. Herodotus' interest is focused on historical personalities, their role in the historical events and the motivation of their actions. His *History* is a series of political biographies. Herodotus' main source of information about historical personalities is oral tradition. One of the most mysterious characters among the politicians of the Greco-Persian wars is Themistocles. Greek tradition of him is very ambiguous: he is regarded both as a hero and a liberator of Greece and at the same time as a selfish renegade. This status of the tradition of Themistocles is usually defined in the contemporary research as a *Themistoclean myth* or a *Saga of Themistocles*. The legend was built up around Themistocles quite early, as it is evident already in Herodotus' and Thucydides' texts. The latter of the historians in his excursus on Themistocles complements the former (namely, Thucydides' *History* relates the events, that took place after the Xerxes' campaign; Herodotus has passed them over in silence). This notwithstanding, Thucydidean characterization of Themistocles tallies with his portrait as depicted by Herodotus: Themistocles is presented as a political genius and the most efficient politician of his time. Thucydides' story exculpates him from the treachery charges and indicates that he fled to Persia for the reason of the Sparta's plotting against him. Herodotus,

on the other hand, never mentions the fact of treachery and Themistocles exile. He just drops a hint that Themistocles foresaw that the attitude towards him may change in the future, and concludes by saying that it later actually happened (τά περ ὧν καὶ ἐγένετο). Themistocles emerges into Herodotean narrative as a *homo novus* in politics, he is a character with no past and no future. This is an obvious contradiction to historical reality. Both the introduction to the narrative and the whole Herodotean *logos* about Themistocles, in which the main focus is made on his deceits and tricks, albeit for good purpose, gave rise to the belief that Herodotean account of Themistocles is written in a hostile vein. The present article demonstrates a different approach to the Herodotean Themistocles and shows that the style of the Themistoclean *logos* in Herodotus is similar to the style of the traditional trickster-tales. Herodotus admired artful deception that not only inveigle others into complying but also promote self-preservation. Trickster, when a human being, is lowly and unimportant, but he gains victory over socially superior and moral antagonist. Therefore Herodotus makes Themistocles to step into history as *homo novus* and decreases the military merits of Aristides, whom Herodotus admires as the most just and the best of all the Athenians; at the same time he is, according to Herodotus, the arch-enemy of Themistocles. Themistocles, as like as the protagonist of the trickster-tales, breaks the boundaries and (in Herodotus' text) gets away with it. He achieves salvation both for Greece and for himself through deception. Just for the sake of good story, there is no need for the narrator to mention what actually happened later on.

Gauta 2011-10-28

Priimta publikuoti 2011-11-14

Autorės adresas:

Klasikinės filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

El. paštas: nijole.juchneviene@ff.vu.lt